

MARCELA ČARNICKÁ

PRZYGOTOWANIE DO ZAWODU NAUCZYCIELA W SPISKIEJ KAPITULE

WSTĘP

Druga połowa XVIII wieku była w historii rozwoju szkolnictwa bardzo ważnym okresem, ponieważ w tym czasie zostały położone fundamenty nowożytnego szkolnictwa. Zainteresowanie państwa szkolnictwem i edukacją szerokich mas społecznych wyrasta z nowszych poglądów na funkcję państwa. Państwo zaczęło regulować życie gospodarcze, społeczne i kulturalne obywateli. Szkolnictwo, zwłaszcza szkolnictwo narodowe, stało się szczególnym obszarem zainteresowania polityki kulturalnej. Zaczęto je organizować na solidnych fundamentach, w nowym duchu formułować cele wychowawcze i edukacyjne. Szczególny nacisk zastał położony na to, aby szkoły nie tylko wychowywały dobrych chrześcijan, lecz także użytecznych obywateli.

Węgry były zacofane, jeśli chodzi o produkcję rolniczą i przemysłową, a ekonomicznie miały kolonialne nastawienie w ramach monarchii. W szkołach średniowiecznych uczyli księża, zakonnicy i nauczyciele świeccy. W szkołach ludowych, zwłaszcza we wsiach, nauczycielami byli słudzy, wojacy po odbyciu służby wojskowej i słabsi studenci, ponieważ przy wyborze nauczycieli nie stawiano żadnych wymagań, jeśli chodzi o ich predyspo-

zycje, także moralne, do pracy w szkole. Przyczyną powolnego rozwoju szkolnictwa było to, że nie przywiązywano szczególnej wagi do idei podniesienia wykształcenia ludu ani nie przeznaczano środków na ten cel. Na reformę szkolnictwa, która stopniowo zaczęła się realizować na Węgrzech, znaczny wpływ miały stosunki ekonomiczne i kulturalne. Do zmiany doszło wtedy, gdy cesarski dwór Marii Teresy i Józefa II zaczął postrzegać szkolnictwo jako problem polityczny i państwowy. Wtedy wprowadzono nowe ustawy, które miały rozwiązać problemy szkolnictwa. Maria Teresa starała się o wykształcenie prostego człowieka, a tym samym podniesienie poziomu wykształcenia narodu. W 1777 roku zostało wprowadzone prawo o szkolnictwie – *Ratio educationis*, które po raz pierwszy na terenie cesarstwa miało jednolite przepisy prawne dotyczące szkolnictwa, począwszy od szkół narodowych aż po uniwersytety (w roku 1805 władca wydał nowe i poprawione *Ratio educationis*). Prawo to stało się normą dla szkolnictwa katolickiego, legitymizowało zwierzchni nadzór nad niekatolickimi szkołami i nakazywało, by zostało przyjęte również w szkolnictwie dla niekatolików¹. Jednolity system szkolny dzielił szkoły na: narodowe – szkoły ludowe² oraz uniwersytety³.

W tym czasie istotny stał się problem przygotowania profesorów i nauczycieli oraz szkół ludowych, obowiązku uczęszczania do szkoły i treści nauczania. Gdy w 1818 roku Ján Ladislav Pyrker został mianowany za spiskiego biskupa, nastąpiła znacząca zmiana w rozwoju kształcenia narodu słowackiego. Z polecenia biskupa Pyrker'a powstało bowiem pierwsze na terenie Węgier seminarium dla nauczycieli – Nauczycielska Preparanda w Spiskiej Kapitule. W seminarium zaczęto przygotowywać kadry nauczycielskie dla szkół ludowych. Należy zaznaczyć, że w sprawie szkolnictwa decydujący głos należał wówczas do Kościoła. Kościół nie wyzbył się tego wpływu nawet wtedy, gdy państwo przejęło kontrolę nad szkolnictwem poprzez ustanowienie szkolnego prawa *Ratio educationis*. Pomimo to prawo to miało pozytywny wpływ na ogólne wykształcenie, zwłaszcza jego część – postanowienia, które nakazywa-

---

¹ J. MÁTEJ [a kol.], *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, Bratislava: SPN 1976, s. 209.

² Są to: ludowe szkoły w wioskach (dla rolników z jednym nauczycielem); ludowe szkoły w miasteczkach (na potrzeby rzemieślników z dwoma nauczycielami); ludowe szkoły w miastach (dla rzemieślników i kupców z trzema nauczycielami); ludowe szkoły wzorowe, tzw. normalne w siedzibach dystryktów i szkoły łacińskie; szkoły gramatyczne 3-klasowe (dawały podstawowe wykształcenie ogólne, z naciskiem na łacinę, oraz przygotowywały do dalszego kształcenia lub powołania); klasy humanistyczne – wraz z gramatycznymi – stanowiły 5-klasowe gimnazjum; akademie dzieliły się na dwuletnie kursy, filozoficzny i prawniczy.

³ Na uczelniach miały powstać nowe katedry, zwłaszcza o kierunkach technicznych, których celem było ukierunkowywanie studiów, organizowanie szkół i rozwijanie badań naukowych.

ły zatrudniać w szkołach jedynie nauczycieli wykwalifikowanych. W tym okresie brak takich nauczycieli był odczuwany we wszystkich wiejskich szkołach, zwłaszcza w diecezji spiskiej.

Biskup Ján Ladislav Pyrker zdecydował się podnieść poziom wykształcenia najszerzych warstw społecznych i wyeliminować braki kwalifikowanych nauczycieli w tym regionie Słowacji poprzez założenie pierwszego Katolickiego Seminarium Nauczycielskiego w Spiskiej Kapitulce. „Intencja biskupa spotkała się w diecezji z pozytywnym przyjęciem, o czym świadczy fakt, że wszyscy kapłani diecezji, wielu patronów i szlachciców, rządy poszczególnych Stolic, a nawet religijne wspólnoty żydowskie wsparło darami pieniężną fundację seminarium⁴. Powołanie tego samodzielnego Seminarium Nauczycielskiego było bardzo ważne dla rozwoju kształcenia słowackich nauczycieli. Wcześniej nie tylko na Słowacji, lecz także w całych Węgrzech nie było podobnego instytutu.

1. SEMINARIUM NAUCZYCIELSKIE W SPISKIEJ KAPITULE

Seminarium kształcące nauczycieli, powstałe dzięki świętemu, apostołskiemu Kościołowi Katolickiemu⁵, założył w 1819 roku spiski biskup Ján Ladislav Pyrker. Po objęciu stolicy biskupiej zaczął realizować myśl o potrzebie nauczania ludu nie tylko w kościele, lecz także od małego dziecka, w szkołach. Konieczne było odpowiednie przygotowanie nauczycieli do pełnienia trudnego zadania wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży. Seminarium początkowo nosiło nazwę „Učiteľská prípravovňa”. Pieniądze uzyskane z różnych zbiorów pozwalały na przyjęcie do seminarium sześciu kandydatów, którzy mieli zapewnione utrzymanie, pomoce naukowe, a później również ubranie. Dzięki temu w seminarium mogły studiować osoby z najbiedniejszych rodzin słowackich.

Głównym celem seminarium była nie tylko nauka, lecz także wychowanie tych, którzy w przyszłości mieli uczyć i wychowywać dobrych, oddanych i wartościowych obywateli dla państwa. Najważniejszymi cechami nauczyciela powinny być miłość do młodzieży, narodu, państwa, podnoszenie kwalifikacji,

---

⁴ J. DRAVECKÝ, *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy*, Ružomberok: Verbum 2011, s. 23.

⁵ A. MIŠKOVIČ, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 7, november 1930, Štátny archív v Levoči.

szlachetny demokratyzm, wyczuwanie na sprawiedliwość, ale głównie surowa samoocena. Już Komeński napisał: „Nauczyciel jest świeczką, która innym świeci, a siebie spala”⁶.

W tym okresie zarzucano kościelnym seminariom, że za duży nacisk kładą na religię i surowe religijne normy. Przedstawiciele tych instytucji bronili się tym, że czynią to w interesie kultury, która oznacza udoskonalanie i postęp człowieka: „Naprzód, naprzód z człowiekiem – to jest hasło postępu”⁷. Jako priorytet traktowali szerzenie kultury religijno-moralnej, wierność nie tylko Rzymowi, lecz także państwu i narodowi, nie tylko religii, lecz także prawdziwej kulturze i rzeczywistemu postępowi.

Seminarium w Spiskiej Kapitule przeszło w czasie swego istnienia różne przemiany wraz z rozwojem społeczeństwa. Jego działalność odegrała ważne zadanie w życiu Kościoła katolickiego i na polu rozwoju słowackiej kultury narodowej. Wychowanie było tam zawsze na wysokim poziomie moralnym. Oprócz religii uczono także innych przedmiotów: literatury, języków obcych, historii, przyrody, matematyki, geografii, higieny, muzyki, śpiewu. Spiska Kapituła stała się miejscem, w którym gromadzili się przyszli nauczyciele i przygotowywali do pracy nad likwidowaniem analfabetyzmu wśród ludu.

„Już w drugim roku od założenia seminarium (rok szkolny 1821/1822) została założona Samodzielna Szkoła Ćwiczeniowa, która przetrwała do 1854 roku”⁸. Szkołę Ćwiczeniową, jednoklasową, prowadził dyrektor seminarium. Po jej likwidacji praktyczną część studiów uczniowie odbywali przed swymi kolegami z seminarium.

W czasie swojej działalności seminarium nauczycielskie wychowało ponad 1800 nauczycieli, w tym przez ostatnie 20 lat – 674 wykształconych pedagogów. Do znanych osobistości, które wyszły z tej placówki, należą m.in. Alojz Miškovič (znawca teologii i języka słowackiego), Ladislav Hanus (teolog i filozof) oraz wielu innych. Spiskimi biskupami i mecenasami związanymi z seminarium byli: Ján L. Pyrker (1818-1821), dr Jozef Bélik (1823-1847), dr Vincent Jekelfalusi (1848-1849), dr Ladislav Zábojský (1850-1870), dr Jozef Samassa (1871-1873), Juraj Császka, skut. Vnút. Taj. Radca (1874-1891), Pavol Smrecsányi (1891-1903), dr Alexander Párvy (1904-1919), Ján Vojtaššák (1920-1948).

---

⁶ J.A. KOMENSKÝ, *Veľká didaktika*, Bratislava: SPN 1954, s. 91.

⁷ A. MIŠKOVIČ, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 7.

⁸ J. DRAVECKÝ, *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy*, s. 23.

2. DZIAŁALNOŚĆ PEDAGOGICZNA I ORGANIZACYJNA JURAJA PÁLEŠA

Na pierwszego dyrektora Seminarium Nauczycielskiego biskup Ján Ladislav Pyrker powołał 19 listopada 1819 r. Juraja Páleša⁹, który miał wtedy 66 lat. Juraj Páleš był dobrym organizatorem, znawcą szkolnej problematyki. Miał ogromne doświadczenie pedagogiczne, gdyż wcześniej pracował jako nauczyciel. W pijarowskim gimnazjum w Prievidzy utworzył fundusz na rzecz wspierania ubogich studentów, w swojej rodzinnej miejscowości wybudował szkołę oraz seminarium, do którego sam nakreślił plany. Wypracował szkolny i domowy regulamin oraz plan nauczania dla Instytutu Teologicznego. W początkowym okresie jego działalności we wszystkich szkołach językiem wykładowym była łacina i nie istniały podręczniki do kształcenia wiejskich nauczycieli. Páleš jako pierwszy wprowadził nauczanie niektórych przedmiotów w języku słowackim (początkowo to był słowacki język według Bernolaka, później środkowosłowacki według Štúra). Na pedagogiczne wykształcenie Páleša wskazują dwa podręczniki szkolne: do liturgiki i do pedagogiki. Oba podręczniki były napisane po łacinie, podręcznik do pedagogiki później przetłumaczył na język słowacki.

Pierwszy podręcznik, dla organistów, wydany Lewoczy, pod tytułem *Ludimagister in ribibus et caerimoniis per annum occurrentibus instructus*, dotyczył nauczania w seminarium nauczycielskim. Według tego podręcznika studenci mają kształcić się zakresie metodyki nauczania, pisania, arytmetyki, wychowania religijnego, ortografii, kaligrafii, historii biblijnej i muzyki. Oprócz tych przedmiotów studenci powinni pogłębić wiedzę z zakresu liturgiki Kościoła katolickiego i prawosławnego. Podręcznik został podzielony na trzy podstawowe części: 1. Obrzędy, 2. Sakramenty, 3. Sakramentalia i procesje.

Drugi podręcznik, zatytułowany *Paedagogia Slowenská pre Triwiálske Školy Biskupstva Spišského*¹⁰, był pierwszym podręcznikiem dla szkół śred-

---

⁹ Juraj Páleš – dyrektor pierwszego Seminarium Nauczycielskiego na Słowacji – urodził się 25 kwietnia 1753 r. w Klačne (poprzednio Gajdel) koło Prievidzi. Pochodził z rodziny chłopskiej. Ukończył studia filozoficzne i teologiczne, był cenionym pedagogiem i historykiem, znawcą zagadnień encyklopedycznych. Oprócz ojczystego języka, władał również językiem niemieckim i łacińskim. Filozofię studiował w Trnave, w 1773 r. wyjechał na studia do Wiednia, gdzie uzyskał tytuł „bakalaureat” z teologii. W 1776 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Do Spiskiej Kapituły przybył 18 listopada 1777 r. Rok później został proboszczem w Žehre. Od 1792 r. przebywa w parafii Mülenbach. Następnie zaczął pracować jako wikariusz w Spiskiej Kapitułe; 25 października 1805 r. został kanonikiem.

¹⁰ J. MÁTEJ [a kol.], *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 187.

nich. Został wydany w 1820 roku w Lewoczy; był przeznaczony dla kandydatów na nauczycieli i dla nauczycieli chcących się doksztalać. Do dziś zachowały się tylko dwa pierwsze podręczniki. Jeden jest obecnie w Archíve Učiteľského ústavu (Archiwum Seminarium Nauczycielskiego) w Spišskom Podhradí – Spiskiej Kapitulie, a drugi w Martine, w Matici Slovenskej (Słowackiej Macierzy). Pozostałe podręczniki zostały zniszczone przez reżim komunistyczny, który odrzucał wszystko, co było związane z tradycją i historią katolicką.

Podręcznik był opracowany według instrukcji *Ratio educationis* o szkołach trywialnych i *Methodenbuch* Felbigera¹¹. Juraj Páleš zamieścił w nim wprowadzenie dla szkół narodowych, które zawierało uwagi metodyczne oraz wskazówki praktyczne, administracyjne i dydaktyczno-pedagogiczne. Dostrzegając różnice pomiędzy uczniami odnośnie do wiadomości, pilności i dlatego zalecał w czasie uczenia pielęgnowanie dowcipu, podkreślał przy tym, aby nauczyciele karali uczniów indywidualnie i z umiarem. W podręczniku tym zostały opisane metody, sposoby i formy tego, jak nauczyciel ma prezentować i wykonywać swoją pracę. Podręcznik był początkowo napisany w języku łacińskim, aby swoją opinię na jego temat mogli wydać przedstawiciele Kościoła, potem został przetłumaczony na język słowacki do tzw. bernolakwcziny. Głównym powodem przekładu podręcznika na język słowacki było przekonanie Juraja Páleša, że o wiele łatwiej i użyteczniej zdobywa się informacje w swoim ludowym języku. W ten sposób powstały dogodne warunki dla studentów eksternistycznych, którzy nie mieli możliwości zdobywania wiadomości bezpośrednio w seminarium. Studenci mogli uczyć się z podręczników w domu, a do szkoły przychodzić jedynie na egzaminy.

Paedagogia Slowenská pre Triwiálske Školy Biskupstva Spišského obejmuje cztery części. Część pierwsza zaznajamia czytelnika ze słowem *methodus*, czyli ze sposobem nauczania młodzieży dla sztuki według przepisów chrześcijańskich: *k umeniu podľ a kresťanských predpisov*. Przedstawia ogólne uwagi dydaktyczne, zaleca dzielenie dzieci według umiejętności pisania, czytania i pilności. Natomiast nauczycielom poleca, by mówili zrozumiale i głośno, aby wzbudzali zainteresowanie u dzieci. Podkreśla, że ważne jest wykorzystywanie szkolnych tablic naściennych. Nauczycielom zwraca uwagę na potrzebę pomocy uczniom również poza szkołą i wyjaśnia katechetyczną formę nauczania. Według podręcznika w pierwszej klasie dziecko powinno nauczyć się

---

¹¹ J. MÁTEJ [a kol.], *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 187.

czytania, pisania (ważna jest kaligrafia) i liczenia, ale najważniejsze jest nauczanie się służenia do Mszy świętej.

Część druga obejmuje wprowadzenie, wraz z uwagami metodycznymi, dla drugiego rocznika szkół ludowych. Została w niej podkreślona konieczność nauczania chrześcijańskiego – w zakresie katechizmu i moralności – oraz doskonalenia umiejętności z gramatyki i rachunku.

Część trzecia zawiera metodykę przedmiotów dla trzeciego rocznika. Z zakresu religii zaleca wykłady z Wielkiego Katechizmu, uczniowie powinni doskonalić swój macierzysty język, łacinę i wychowanie moralne.

Czwarta część wyjaśnia zasady organizacyjne narodowego szkolnictwa (szkół trywialnych oraz szkół biskupstwa spiskiego). Są one zawarte w trzech paragrafach, które obejmują:

1. Zaznajomienie kandydatów na nauczycieli ze szkolną administracją, urzędami i z zasadami obowiązującymi nauczycieli.

2. Wykład dotyczący obowiązków nauczyciela, jego przygotowania się do lekcji, nauczania uczniów elementów dobrego wychowania: pozdrowienia, ukłonu, siadania na swoim miejscu.

3. Zwrócenie uwagi na zachowanie się uczniów podczas lekcji zgodnie z przepisami (uczniowie mają uważać, nie mogą przeszkadzać) oraz na wspólną modlitwę.

Zaraz po otwarciu seminarium nauczycielskiego Juraj Páleš opracował *Organizačný štatút spišskokapitulského ústavu* (Statut organizacyjny seminarium spiskokapitulskiego; *Planum Instituti Praeparandorum ad Ludi-Magisteria*¹²). Stwierdza się w nim, że szkoła zabezpieczy studentom takie wiadomości i metody, jakie będą potrzebne do realizacji powołania nauczycielskiego w szkołach wiejskich diecezji spiskiej. W czasie dwuletniego studium nauczano następujących przedmiotów: religia chrześcijańska, metodyka, gramatyka i kaligrafia, rachunki, historia biblijna, śpiew, muzyka, liturgia prawosławna, a także pedagogika. Częścią Statutu Organizacyjnego był Regulamin Domowy, który określał warunki przyjmowania studentów oraz ich zachowanie się w szkole i w internacie. W dokumencie tym Páleš zakazuje studentom: wyśmiewania się z uboższych kolegów, palenia papierosów i picia alkoholu. Znane są również dwa śpiewniki Páleša, napisane w języku słowackim. W roku 1828 w Koszycach, po 10 latach, ukazało się pierwsze opracowanie zatytułowane *Succiccta historia Instituti praeparandorum* [...]. Pomimo to, że dzieło nie podaje autora, zakłada się, że zostało napisane przez Juraja Páleša.

---

¹² A. MIŠKOVIČ, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 113.

Pedagogiczna działalność Juraja Páleša była ściśle związana z religią. Ukończył on filozofię, a także studia teologiczne. Był kapłanem. Oprócz tego zajmował się też kształceniem prostych ludzi. Wartości wychowawcze w pracy pedagogicznej stopniowo opisywał w pracach, które tworzył. Statut Organizacyjny Seminarium Nauczycielskiego, którego częścią jest Regulamin Domowy, ma u podstaw wartości religijne. Do najważniejszych kompetencji, które mają zdobyć w seminarium przyszli nauczyciele, należą: dyscyplina moralna nauczycieli, zdolność nauczania dzieci zrozumienia obrzędów religijnych i uczestniczenia w nich; zdolność nauczycieli nauczania uczniów wiadomości i umiejętności z zakresu różnych nauk, a oprócz tego doskonalenia ich w religijnej moralności; umiejętność wykorzystania w procesie wychowawczym teorii katechetyki i zastąpienia na pogrzebach miejscowych organistów; staranie się o moralność uczniów, kontrolowanie ich skłonności do alkoholu i niemoralności oraz sposobu spędzania wolnego czasu (czy nie są beczynni i leniwi).

Jedynym celem seminarium nauczycielskiego i pedagogicznych poczynań Juraja Páleša jest wychowanie zdatnych organistów – nauczycieli. „Niech wiedzą, że ich powołaniem będzie wychowywać dla ojczyzny obywateli, dla króla poddanych, społeczeństwu przydatnych członków, a Kościołowi dobrych chrześcijan”¹³. Każdy wykwalifikowany nauczyciel powinien nauczyć swoich uczniów nie tylko pisania, czytania, liczenia, lecz także podniesienia ich religijności i wychowania ich na pożytecznych obywateli. Wartościami wychowawczymi wpływającymi z religii są: relacje, myślenie, treści sumienia i stosunek człowieka do rzeczywistości, oparte na przekonaniu religijnym. Podstawowe wartości religijne w wychowaniu według Juraja Páleša są następujące: wychowanie moralne (wierność, posłuszeństwo, poddanie się urzędowi i panom ziemskim, obowiązki według chrześcijańskiej prawdy, miłość bliźniego); wychowanie chrześcijańskie do wiary, do miłości Boga (wiara w Boga, pobożność, poznanie i zachowywanie katechizmu); wychowanie intelektualne na najwyższym poziomie nie tylko w dziedzinach naukowych, lecz także w obrzędach religijnych.

Juraj Páleš zajmował się w swojej działalności pedagogicznej również problemami związanymi z osobowością nauczyciela. Do podstawowych zasad obowiązujących nauczycieli szkół ludowych z punktu widzenia wagi wychowania moralnego i religijnego młodzieży należą: zdobycie zaświadczenia o kwalifikacjach do nauczania, wykorzystywanie w nauczaniu przetłumaczonych książek, dotrzymywanie planu lekcji, modlenie się przed rozpoczęciem

---

¹³ A. MIŠKOVIČ, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 108.

nauki, trzymanie się planu nauczania, stosowanie odpowiednich kar, niekaranie uczniów za uchybienia rodziców, przynajmniej raz w roku pójście z dziećmi publicznie do spowiedzi.

Absolwenci religijnego seminarium nauczycielskiego w Spiskiej Kapitule, którego pedagogiczną działalność ukierunkowywał i którym rządził Juraj Páleš, trwali na swych urzędach w spokoju publicznym. Wykwalifikowani nauczyciele wprowadzili do procesu wychowania i kształcenia swego środowiska „zwrot, podniesienie poziomu i nowe formowanie”¹⁴. Traktowanie przez nich uczniów, umiejętności i twórczość w procesie wychowawczym i edukacyjnym stopniowo zaczęły coraz bardziej się objawiać. Wszystkie te sukcesy były związane z podejściem Juraja Páleša do osobowości nauczyciela, którą uważał za ważny przejaw stosunku do świata zewnętrznego. Jeśli ten stosunek do świata jest właściwy i wynika z zasad religijnych, to ostatecznie ma wielki wpływ na wychowanie już od wczesnego dzieciństwa. Do najważniejszych wymagań określających osobowość nauczyciela należą według Juraja Páleša: religijność, poznanie i zachowywanie zasad chrześcijańskich, szczerą i niekłamana wiara, moralność, skromność, opanowanie, postęp i zdolności w nauczaniu.

Działalność seminarium wyznaniowego gwarantowała wychowanie wykwalifikowanych nauczycieli – osobowości, które były zdolne wychowywać uczniów „dla dobra religii i społeczeństwa”. Proces wychowawczo-edukacyjny nauczycieli pierwszego seminarium nauczycielskiego, zawarty w Ogólnym Planie Nauczania, został wypracowany przez Juraja Páleša.

Ogólny Plan Nauczania z roku 1819 był pierwszym programem nauczania obejmującym charakterystykę nauczanych przedmiotów, podział materiału i potrzebną liczbę godzin dla uczących się nauczycieli. Przedmioty naukowe, wykładane w Seminarium Nauczycielskim zgodne z ustaleniami Juraja Páleša, były następujące:

1. Religia chrześcijańska. Treścią tego przedmiotu jest wykład wiary.
2. Metodyka. Ten przedmiot obejmował poznanie metod nauczania wykonywanych w procesie wychowawczo-edukacyjnym.
3. Gramatyka i kaligrafia. Obowiązkiem wykształconego nauczyciela było nauczenie studentów nie tylko poprawnego, lecz także pięknego pisania, i to w językach łacińskim, słowackim i niemieckim.
4. Rachunki. Umiejętności nabyte w ramach tego przedmiotu zostały uznane za potrzebne i ważne w każdym powołaniu.

---

¹⁴ A. Miškovič, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 113.

5. Historia biblijna. Wiadomości z zakresu historii biblijnej uznano za potrzebne nauczycielowi po to, aby umiał wytłumaczyć świętą naukę (teologię) i prowadzić uczniów w chrześcijańskiej dyscyplinie.

6. Muzyka. Szczególną, ale konieczną umiejętnością nauczyciela podkreślaną w planie nauczania jest umiejętność śpiewu, gry na organach i skrzypcach oraz opanowanie kościelnego śpiewu gregoriańskiego (według obrzędowej księgi)¹⁵.

Edukacja i wychowanie w pierwszym seminarium nauczycielskim w Spiskiej Kapitule w początkowych fazach jego istnienia charakteryzowały się następującymi cechami: każdy rok szkolny był podzielony na dwa semestry; na końcu semestrów odbywały się egzaminy publiczne (pod przewodnictwem biskupa); postęp był ukazywany za pomocą ocen z poszczególnych przedmiotów; wykłady odbywały się w jednej klasie, za okrągłym stołem; naukę zaczynało od dwóch przedmiotów; nauczanie było tylko praktyczne; jeśli uczeń nie potrafił odpowiedzieć, to używano dalszych pytań naprowadzających aż uzyskano właściwą odpowiedź; pomoce naukowe stanowiły głównie książki religijne i pedagogiczne, dzieła muzyczne, śpiewniki, instrumenty muzyczne, szkolne tablice itd.; do seminarium byli przyjmowani uczniowie, którzy oprócz języka ojczystego władali również językiem łacińskim (łacina była początkowo językiem wykładowym); najważniejszym zadaniem seminarium było wychowanie religijne (codziennie odprawiano Msze święte, uczniowie brali udział w służbie parafialnej, a raz w miesiącu się spowiadali i przystępowali do komunii świętej, oraz uczetniczyli w różnych obrzędach kościelnych).

3. ISTOTA PEDAGOGIKI KATOLICKIEJ I METODY NAUCZANIA

Katolicka pedagogika swoimi korzeniami sięga neotomizmu – nauczania św. Tomasza z Akwinu¹⁶ (forsowanie głównego celu procesu wychowawczo-edukacyjnego jest tu motywowane osiągnięciem celu, dla którego człowiek został stworzony). Preferuje ona typ szkoły niezależnej – szkoły kościelne i koncentruje się na pracy w różnych religijnych i chrześcijańskich organizacjach. Szkoła religijnie ukierunkowana tworzy wspólnotę, w której panuje wzajemne zrozumienie pomiędzy nauczycielem a uczniem (ściśle, rodzinne więzi), wzajemny szacunek i troska, rozumność i pobożność (poznawanie

---

¹⁵ „Liber antifonalis”.

¹⁶ A. KAISER, R. KAISEROVÁ, *Učebnica pedagogiky*, Bratislava: SPN 1991, s. 28.

ucznia, jego powagi, środowiska, zachowywanie dyscypliny i pedagogicznego autorytetu).

Treścią pedagogiki chrześcijańskiej jest według Juraja Páleša zapewnienie przyszłym nauczycielom poznania zasad religii chrześcijańskiej (całego katechizmu katolickiego), aby wiedzieli, jak najłatwiej uczyć prawd wiary i moralności odpowiednio do zdolności percepcyjnych uczniów (stosowanie krótkich pytań i odpowiedzi), by umieli rozwijać pamięć uczniów i odpowiednio do ich stanu intelektualnego upominać.

Metody nauczania to przyswojone zasady metodyczne, jak również zasady praktycznego postępowania, które każdy wykształcony nauczyciel powinien według Juraja Páleša posiadać. Dotyczą one tego, jak pracować z uczniami, którzy są po raz pierwszy w szkole (jak ich wywołać, jakie pytania im zadawać, jak pozbyć się ich niechęci do szkoły, jak zdobyć ich zaufanie i miłość); w jaki sposób naprowadzać uczniów na poznawanie liter z alfabetu, następnie na łatwiejsze sylabizowanie, a w końcu na czytanie; jak nauczyć uczniów właściwego trzymania pióra podczas pisania, na co zwracać uwagę podczas dyktowania i w jaki sposób wybrać treść dyktanda; w jaki sposób wzbudzić uwagę uczniów i jak pomagać ich pamięci, jak ustawić szkolne ławki i rozdzielić uczniów do klas; w jaki sposób karać uczniów (kara ma być stosowana rzadko, ma okazać miłość, a nie nienawiść i zniecierpliwienie w stosunku do karanego; twardsze kary należy wykonywać jedynie w obecności proboszcza).

Do metod, które są wykorzystywane w procesie wychowania i edukacji w szkole, a opierają się na studiowaniu Biblii, należą techniki medytacyjne, modlitwy i głoszenie tez religijnych. Początek wychowania chrześcijańskiego jest przygotowany już przez wzór życia rodziców, a później pedagogów. Wychowanie pełne miłości – jako proces przemiany duszy i serc młodych ludzi – jest najwyższym i najświętszym powołaniem nauczyciela, wychowawcy, pedagoga i całej chrześcijańskiej wspólnoty¹⁷. Rozwój dobra wspólnego zależy od moralnego i religijnego wychowania młodzieży. Do tego wychowania potrzeba odpowiednio przygotowanych ludzi, dlatego zostało założone spiskokapitułskie Seminarium Nauczycielskie, z pozwoleniem króla i z licznymi ważnymi przywilejami¹⁸. Dobry nauczyciel ma według przepisów seminarium wychowywać dzieci do życia moralnego i posłuszeństwa. Jeśli dostrzeże nieporządek lub wykroczenie przeciwko regulaminom, nauczyciel

¹⁷ V. ŠVECOVÁ, *Základy pedagogiky*, Košice: TU KIP 2002, s. 154.

¹⁸ A. MIŠKOVIČ, *Oslavy 110 ročnice ústavu*, s. 73.

powinien postępować następująco: dobrze osądzić zdarzenie, a potem nałożyć karę lub ją odpuścić; ma unikać surowości przy karaniu; najpierw powinien dzieci upomnieć (przykładami z Pisma Świętego), potem przyjąć od nich ślub (ale tylko taki, który jest możliwy do spełnienia); podczas karania nie może się gniewać, by karany widział, że jest to z miłości, a nie z zemsty; nie można karać dzieci za przewinienia rodziców; małe i średnie dzieci można karać wtkami, większe elastycznym kijem, ale nie po głowie; o karze powinien wiedzieć dyrektor.

Chrześcijański system wychowania musi być prewencyjny i radosny. Prewencja ma zapobiegać takim sytuacjom wychowawczym dzieci i młodzieży, które wymagają naprawy lub kary. Każda decyzja musi się opierać na łaskawości. Wysiłki grona nauczycielskiego seminarium w Spiskiej Kapitule były skierowane ku temu, aby uczniowie uznawali zachowanie prawa za swój szczególny obowiązek i wykorzystywali je jako środek wychowawczego postępu. Ojcowskie upomnienie i rada zawsze mają występować przed rozkazem.

Juraj Páleš zrzekł się funkcji dyrektora 22 lutego 1822 r. z powodu podeszłego wieku. Podczas swego życia przysłużył się do rozwoju i podniesienia poziomu oświaty w całych Węgrzech i na Słowacji. Zalicza się go do znaczących osobowości „bernalakowców”, ponieważ w swojej pracy i twórczości literackiej nawiązywał do pierwotnego programu Słowackiego Naukowego Towarzystwa, wzbogacał je o nowe edukacyjne, literackie, narodowe możliwości i włączył się do progresywnej linii w rozwoju słowackiego szkolnictwa i pedagogiki. Juraj Páleš zmarł w 1833 r. Pedagodzy, filozofowie i historycy starają się go obecnie uhonorować, by godnie uczcić jego zasługi.

*

Po 1945 r. Seminarium Nauczycielskie i internat w Spiskiej Kapitule, podobnie jak wszystkie szkoły na Słowacji, zostały znacjonalizowane. Cały majątek przejęła państwowa oświata. Działalność szkoły została zawieszona dnia 31 sierpnia 1949 r. Decyzję o wstrzymaniu działalności szkoły dyrekcja otrzymała listem od *Poverenictva školstva vied a umení* (nr 106.270/493-III/3) z dnia 4 sierpnia 1949 r.¹⁹ bez podania jakichkolwiek powodów. Zawieszenie działalności najstarszego Seminarium Nauczycielskiego było wynikiem

---

¹⁹ Š. MIKO, *Náčrt dejín rím.kat. učiteľského ústavu a učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule v období rokov 1929-1949*, Štátny archív v Levoči, s. 72.

narastających po 1945 r. deformacji w życiu politycznym i społecznym na Słowacji.

Spiskokapitulskie Seminarium Nauczycielskie swoim istnieniem przyczyniło się w dużym stopniu do utwierdzenia słowackości całego Spisza – terenu etnicznie nieuznawanego od czasów średniowiecza. Seminarium, choć nie było typem szkoły pańskiej, przygotowującej do zawodu adwokackiego lub podobnego, tylko szkołą o charakterze ludowym, to jednak wychowywało cenionych nauczycieli wiejskich.

BIBLIOGRAFIA

- DRAVECKÝ J., Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy, Ružomberok: Verbum 2011.
- KAISER A., KAISEROVÁ R., Učebnica pedagogiky, Bratislava: SPN 1991.
- KOMENSKÝ J.A., Veľká didaktika, Bratislava: SPN 1954.
- MÁTEJ, J. [a kol.], Dejiny českej a slovenskej pedagogiky, Bratislava: SPN 1976.
- MIKO Š., Náčrt dejín rím.kat. učiteľského ústavu a učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule v období rokov 1929-1949, Štátny archív v Levoči.
- MIŠKOVIČ A., Oslavy 110 ročnice ústavu, november 1930, Štátny archív v Levoči.
- ŠVECOVÁ V., Základy pedagogiky, Košice TU KIP 2002.

PRZYGOTOWANIE DO ZAWODU NAUCZYCIELA W SPISKIEJ KAPITULE

S t r e s z c z e n i e

Artykuł traktuje o działalności Juraja Páleša – pierwszego kierownika „Nauczycielskiej preparandy” w Spiskiej Kapitule. Opisuje jego zaangażowanie pedagogiczne oraz kulturalno-religijne, a także społeczno-polityczne uwarunkowania w okresie jego aktywnego życia. Przybliża osobę Juraja Páleša jako autora podręcznika pedagogiki i analizuje jego poglądy pedagogiczne, szczególną uwagę zwracając na wartości wychowawcze, osobowość nauczyciela i historyczne konsekwencje jego poglądów pedagogicznych.

Słowa kluczowe: osobowość nauczyciela; pedagogika; wychowanie; wartości wychowania.

TEACHER'S EDUCATION IN SPIS CHAPTER

S u m m a r y

An article dissertates with the personality of Juraj Páleš – who was the first headmaster of the "Teacher's Propaganda" in Spis Chapter. It also deals with his pedagogical activities and culturally-religious and socially-political conditions in time of his active working. It approaches the personality of Juraj Páleš as the author of Pedagogy textbook and analyses his pedagogical opinions with individual regards on educational values, a teacher's personality and historical consequentions of his pedagogical opinions.

Key words: teacher's personality; pedagogy; education; educational values.

ZAŁĄCZNIKI

Dwa podręczniki Páleša i Pierwsza historia Seminarium Nauczycielskiego w Spiskiej Kapitule²⁰

Dve Pallesove učebnice a prvě dejiny ústavu.

Pieczęcie seminarium²¹

Pečate ústavu.

²⁰ Tamže, s. 68.

²¹ Tamže, s. 207.

Wzór dyplomu Seminarium Nauczycielskiego²²

Vzor diplomu tunajšieho ústavu z časov Bachových.

Präparanden-Beugniß.

..... von .....

in..... Comitat geboren,..... Religion,
hat nach beendigter im Jahre.....
Classe, in den Schuljahren..... dem zweijährigen Prä-
paranden-Unterrichte an der öffentlichen katholischen Lehrerbildungs-
Anstalt zu Zips..... beigewohnt und folgendes Beugniß erhalten:

Das sittliche Betragen.....
Der Schul- und Kirchenbesuch.....
Fleiß und Verwendung.....
Das Benehmen gegen die Jugend.....
Die Aussprache.....

Leistungen in den Lehrgegenständen:

Im Religion und biblischen Geschichte.....
" Erziehung und Unterrichtslehre.....
" der Sprachen, und zwar.....
a) in der Deutschen als Muttersprache.....
b) " Slavischen.....
c) " Ungarischen.....

Im Rechnen.....
" Gebrauch der Fibel.....
" Gebrauch der übrigen Schullesebücher, suchsichtlich.....
{ a) des arithmetischen.....
{ b) " geographischen und geschichtlichen.....
{ c) " physikalischen.....
{ d) " naturgeschichtlichen.....
e) " gewöhnlichen Lehrstoffes.....
f) in der Geometrie und im Rechnen.....
g) in der Landwirtschaftskunde.....

Im Gesang, figural sowohl als choral.....
" Orgelspiel.....
Generalbass- und Harmonielehre.....
Das Verfahren bei den Lehrgegenständen.....

Dieselbe hat demnach seine..... Eignung zum Lehrer-
amte, un..... mit.....
Sprache erworben, und kann demnach als Lehrer für solche Schulen verwen-
det werden.....

Öffentliche katholische Lehrer-Bildungs-Anstalt zu Zips

²² Tamže, s. 203.